

Kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2010: 2008. aasta täitmise ettekanne

Ülevaade Vabariigi Valitsuse 2008. aasta olulisematest sammudest Riigikogus 21.10.2003 heaks kiidetud kriminaalpoliitika arengusuundade elluviimisel vastavalt arengusuundade punktile 33

Lugupeetud Riigikogu liikmed!

Tahan tänase kõne alustuseks juhtida tähelepanu millelegi väga olulisele: nimelt kaine mõistuse ja rahu säilitamisele. Seda näib viimasel ajal tõsiselt nappivat. Mille muuga seletada hädakisa majanduslangusega kaasnevast koletust kuritegevuse kasvust? Selliseks paanikaks pole põhjust – vaadake kasvõi möödunud aasta arve. Võrreldes 2007. aastaga suurenes 2008. aastal kuritegevus vaid 1% võrra. See võib paista halvana, aga tuleb arvestada, et möödunud aastal muudeti korduvad pisivargused taas kuriteoks. Kuna muudatus mõjutas otseselt kriminaalstatistikat, siis võis sellist tulemust ka ette ennustada. Meenutan, et meie arvates polnud see seadusemuudatus piisavalt põhjendatud.

Võib arvata, et kui kardetakse kuritegude arvu kasvu, hakatakse nõudma ka karmimaid karistusi. Tegelikult on hästi teada, et karistuste karmistamine ei lahenda kuritegevuse probleeme. See lihtsalt tekitab juurde kurjategijaid ja uusi vange ning kokkuvõttes tõstab kuritegude arvu kunstlikult kõrgemaks – ja nii olemegi nõiaringsis. USA-s 2008. aasta oktoobris avaldatud uuring näitas selgelt, et kinnipeetavate arvu kasvuga kasvab ka kuritegude arv, eriti just vägivald kuritegude arv. See võiks olla tõsine ohusignaal kõikidele, kes pooldavad kättemaksul ja karmidel karistustel põhinevat karistusideoloogiat.

2009. aasta keskel ilmub Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika trükisena järjekordne statistikat sisaldav analüütiline kogumik „Kuritegevus Eestis 2009”, millega soovitan kindlasti tutvuda. Juba täna võite Justiitsministeeriumi veebilehel tutvuda registreeritud kuritegevuse statistika tabelitega nii eelmise kui varasemate aastate kohta (<http://www.just.ee/kriminaalstatistika>). Peagi ilmub sinna ka 2009. aasta kuritegevuse statistika kuude lõikes. Hetkel aga saate tutvuda minu ettekande lisas oleva kuritegevuse ülevaatega (lisa 1).

Peatun nüüd täpsemalt 2008. aasta kriminaalpoliitilistel arengutel.

2008. aasta arengud

2008. aasta üheks tähtsamaks kriminaalpoliitiliseks saavutuseks võib pidada Viru vangla avamist ning Viljandi noortevangla sulgemist. Pean seda oluliseks sellepärast, et ühe vangla sulgemisega ning teise – nüüdisaegse – vangla avamisega on tehtud järjekordne samm nõukogudeaegsest taagast vabanemiseks. Pole ju kellelegi saladuseks, et ühiselamu tüüpi vanglad soodustavad vanglakultuuri edasikandumist vanadelt noortele ja takistavad vangide taasühiskonnastamist. Viru vanglas on koos nii vangla kui arestimaja kokku 1200 kohaga, sealhulgas on vanglas ka 250-kohaline noorteosakond. See on esimene vangla, kus kõik hooned on turvalisuse suurendamiseks ühendatud kinniste ühendusteedega.

Viru vangla turvalisus pandi kohe ka proovile: oktoobris võeti seal vangla-töötaja pantvangi. See intsident lahendati tänu vanglatöötajate ja politseinike professionaalsusele väga edukalt – ilma ohvriteta.

Võrreldes 2007. aastaga suurenes 2008. aastal kuritegevus vaid 1% võrra. See võib paista halvana, aga tuleb arvestada, et möödunud aastal muudeti korduvad pisivargused taas kuriteoks. Kuna muudatus mõjutas otseselt kriminaalstatistikat, siis võis sellist tulemust ka ette ennustada.

Viru vangla avamine tõi Ida-Virumaale üle 300 uue töökoha, vangla maksumus oli 1,2 miljardit krooni. Nüüd tuleb raske eelarveolukorra kiuste reformiga jätkata ning sulgeda ka viimased nõukogudeaegsed jäänukid. Vanad vanglad – näiteks Tallinna, Murru ja Harku – on üsna halvas korras ja amortiseeruvad aastatega, et mitte öelda kuudega. Nii varises eelmisel aastal maha osa Murru vangla piirdest, Tallinna vanglas aga kukkus umbes aasta tagasi ümber 30 meetrit hoiatuspiiret ning ajast ja arust transpordilüüsi värvavat pole seal lihtsalt võimalik alati sulgeda.

Oleme plaaninud 2011. aastal avada uue Tallinna vangla Maardus ning ühendada Harku ja Tallinna vangla. Uue vangla maksumus võib esialgsel hinnangutel olla 1,3 miljardit krooni.

Eelmisel aastal rõõmustasin siin kõnepuldis selle üle, et oleme teinud suure sammu võitluses organiseeritud kuritegevuse vastu: nimelt sai võimalikuks vara laiendatud konfiskeerimine. Nüüd, aasta hiljem saan tõdeda, et see on hästi käima läinud ja laiendatud konfiskeerimise võimaldamine oli õige samm. Kui vaadata jõustunud kohtuotsuseid, siis konfiskeeris kohus eelmise aasta esimese 9 kuu jooksul 63-s kriminaalasjas 2,7 miljoni krooni ulatuses vara. Lisaks konfiskeeris kohus kaks autot, mootorratta ja kuldehteid. 90% konfiskeerimisi toimus narkokuritegudes, mida iga aastaga suudetakse edukamalt menetleda. Õiguskaitseorganid on suutnud tabada rohkem narkokurjategijaid ja organiseeritud grupeeringuid: näiteks 2006. aastaga võrreldes tabati 2008. aastal kaks korda rohkem nii piiriüleseid kui Eesti-siseseid narkogruppe – kokku 49 gruppi. Kohtu ette on suudetud tuua üksikisikute asemel just grupe. Siiski tuleb märkida, et piiriülestes asjades on kohtu ette saadetud ennekõike väiksemad organisatsioonid, mitte rahastajad või tipporganisatsioonid.

Väga oluline edasiminekuks on E-toimiku rakendumine selle aasta algul. Hoolimata ajakirjanduses kõlanud asjatundmatutest väidetest, justkui poleks õiguskaitseasutuste elektrooniline andmevahetussüsteem korralikult tööle hakanud, rakendus E-toimik tegelikult rahuldavalt ning nüüd sisestavad kõik uurijad, prokurörid ja kohtunikud kogu menetlusinfo ühtsesse andmebaasi.

Tegu on kogu maailmas ainulaadse innovatsiooniga ja seda arvestades on selle kriminaalmenetluse osa läinud tööle väga hästi. On masendav, et isiklikest poliitilistest sümpaatiatest kantud kirjutised mõnes päevalehes on hakanud levitama ludiitlikke seisukohti uute tehnoloogiliste lahenduste vastu. Iga infosüsteemi rakendamisel tekib tõrkeid. Kuid E-toimiku puhul oli Justiitsministeerium täiesti valmis ja mingeid fataalseid probleeme ei tekkinud. Kõik isikud, keda kohtusse on vaja saata, on sinna ka saadetud.

Ja mis peamine: kuigi võime juba praegu rõõmustada varasemaga võrreldes suurema hulga lahendatud kriminaalasjade üle, annab E-toimik sellele veel hoogu. Kui 2007. aastal lahendati 47%, siis 2008. aastal juba 52% kuritegudest. Lahendamise all pean silmas seda, et kohtueelses menetluses langetati lõplik menetlusotsus, näiteks saadeti asi kohtusse või lõpetati kriminaalmenetlus otstarbekusest.

E-toimiku üks eeliseid on kiirus, sest dokumendid liiguvad menetlejalt prokuröri ja vastupidi reaalajas. Näiteks kui politseinik on kriminaalasjas kellegi üle kuulanud, siis ülekuulamise protokoll näeb prokuröril nüüd kohe, kui uurija on selle infosüsteemi sisestanud. Suvel rakendub ka avalik

Nüüd tuleb raske eelarveolukorra kiuste reformiga jätkata ning sulgeda ka viimased nõukogudeaegsed jäänukid. Vanad vanglad – näiteks Tallinna, Murru ja Harku – on üsna halvas korras ja amortiseeruvad aastatega, et mitte öelda kuudega.

Hoolimata ajakirjanduses kõlanud asjatundmatutest väidetest, justkui poleks õiguskaitseasutuste elektrooniline andmevahetussüsteem korralikult tööle hakanud, rakendus E-toimik tegelikult hästi ning nüüd sisestavad kõik uurijad, prokurörid ja kohtunikud kogu menetlusinfo ühtsesse andmebaasi.

E-toimik, mis võimaldab näiteks advokaadil esitada menetluskohale kohtule elektroonilise infosüsteemi kaudu.

2008. aastal jõustus veel üks oluline kriminaalmenetlust kiirendav seadus, mis aitab kuritegusid lõplikult lahendada. Praegu kestab kohtueelne menetlus umbes 11 kuud, kohtumenetlus aga võib venida üksikute asjade puhul aastatepikkuseks. Tähtsa vahemärkusena olgu siiski öeldud, et alaealiste asjades kestab kohtueelne menetlus tänu sise- ja justiitsministri kokku lepitud Laulasmaa prioriteetidele märksa vähem – 3 kuud.

Juulis jõustus kriminaalmenetluse seadustiku muudatus ehk niinimetatud katkematuse eelnõu, mille eesmärgiks on muuta kriminaalasjade arutamine üldmenetluses kiiremaks ja kvaliteetsemaks. Kuna aega on veel vähe möödunud, siis ei saa selle mõju kohta küll veel midagi tõsikändlat öelda. Katkematuse ja viivitamatuse põhimõte tähendab seda, et kriminaalasja arutamine peab toimuma katkestusteta. Istungit on lubatud edasi lükata üksnes seadustikus sätestatud juhtudel.

Menetluse ajaline kokkusurumine on vajalik kahel põhjusel.

Esiteks toetab see kriminaalmenetluse seadustiku §-s 15 sätestatud kohtuliku arutamise vahetuse ja suulisuse põhimõtet, tagades, et otsust tehes tugineb kohus kohtuistungil kogetule. On selge, et kui kohtulik arutamine toimub ositi, pikemate vaheaegadega, siis väheneb oluliselt kohtu võime meenutada otsust tehes kõike kuuldu ja nähtu. Samas on keerukamates kriminaalasjades, mida üldmenetluses arutatakse, iseäranis suur tähtsus just üksikutele detailidele. Seda lubamatum on, kui kohtu käsutuses oleva info kvaliteet väheneb aja jooksul haldussuutmatusest tingitud põhjustel. Pikaajaste ja korduvate istungipauside tõttu kaotavad tunnistajad ja menetlusosalised tihti usu menetluse tõsiseltvõetavusse ning lõpuks lihtsalt ei ilmu enam kohale või vahetavad elukohta.

Toon näite, kus kaks kohtualust olid sooritanud rea maksukuritegusid. Asi võeti kohtumenetlusesse 2003. aastal, otsus aga tehti 2008. Otsus oli prokuröri ettepanekul lõpetada menetlus otstarbekusest. Vahepeal olid istungite vahed veninud lausa pooleaastaseks ning ehkki mitu korda tehti katset istungeid sisuliselt läbi viia, oli ikka kas kohtualune haige või rahvakohtunik haige või mõni muu põhjus.

Teiseks aitab pausideta menetlemine kaasa menetluse kiirendamisele ja sellele, et otsuseni jõutakse üldmenetluses mõistliku aja jooksul. Seadusemuudatus näeb ette, et kohus võib üksikute eranditega arutada korraga ühte üldmenetluse asja. See võimaldab kohtul keskenduda konkreetsele kohtuasjale. Seaduses on toodud loetelu juhtumitest, millal kohtuliku arutamise edasilükkamisel on lubatud asuda arutama teist kohtuasja: näiteks isiku pikaajaline haigestumine; ekspertiisi määramine – kuna ekspertiisitulemustele kulub tavaliselt vähemalt üks kuu – ning vajadus kasutada tõendite kogumiseks rahvusvahelist õigusabi. Viimane hõlmab ka juhud, kui vajalik isik asub välismaal.

Rääkides rahvusvahelisest õigusabist, siis taotluste maht on aasta-aastalt kasvanud: 2008. aastal esitati meile üle 700 taotluse. Kõige enam esitavad taotlusi Soome ja Saksamaa ja ka meie esitame neile kõige enam taotlusi. Soome taotluste aluseks on tihti narkokuriteod ja purjuspäi autojuhtimine, Saksamaa taotlused on suures osas seotud krediitkaardipettustega. Eestist anti välja kolm isikut: 2 Norrale, 1 Venemaale ning neljanda osas USA-le veel menetlus käib. Üks palve Venemaale jäeti aga rahuldumata.

Pikaajaste ja korduvate istungipauside tõttu kaotavad tunnistajad ja menetlusosalised tihti usu menetluse tõsiseltvõetavusse ning lõpuks lihtsalt ei ilmu enam kohale või vahetavad elukohta.

Seadusemuudatus näeb ette, et kohus võib üksikute eranditega arutada korraga ühte üldmenetluse asja.

Kriminoloogid on pannud tähele, et viimaste aastakümnete jooksul on eri riikide kriminaalpoliitika fookus liikunud kurjategijalt ohvrile – eelkõige peegeldub see kriminaalpoliitilistes otsustes, aga ka ohvriabisüsteemides. Ohvrikesksemaks on muutunud ka kriminaalmenetlus. 2007 aasta alguses jõustus lepitusmenetlus: 2008. aastal lõpetati kriminaalmenetlus leppimise tõttu juba 99 kuriteo puhul – 2007. aastal oli see arv kolm korda väiksem – ning valdava osa moodustasid kehalise väärkohtlemise juhtumid, aga lepitusmenetlust kasutati ka ähvardamise ja mõningate muude juhtumite puhul.

Teatavasti saab menetlust uuendada, kui isik ei täida talle seatud kohustusi. Kuna seda on kahe aasta jooksul tehtud vaid ühel korral, siis võib järeldada, et lepitusmenetlus on hästi tööle rakendunud.

Mõneti keeruline ja ka ohvrikaage on meie ohvriabisüsteem, sest eri laadi abi saab eri kohtadest. Seetõttu on keeruline abi taotleda ja lõpuks seda saada. Nii võib juhtuda, et abivajajad jäävad abist hoopis ilma. Teatavasti on Eestis olemas ohvriabiteenus, aga selle teenuse saamiseks ei pea olema tingimata kriminaalkuriteo ohver. Seda teenust saab politseijaoskondade juures asuvatest ohvriabikeskustest. Lisaks on meil riiklikud hüvitised kuriteoohvritele, mida korraldab Sotsiaalkindlustusamet ja taotleda saab seda pensioniametist. Kuriteoohvritele makstavate hüvitiste määr on viimaste aastatega tõusnud, sama ajal aga pole tõusnud hüvitiste saajate ehk kannatanute osakaal. Näiteks 2008. aastal sai kuriteoohvrite hüvitist 16 inimest vähem kui 2007. aastal, kokku 188 isikut. Üks inimene sai 2008. aastal keskmiselt 11 700 krooni, ülemöödunud aastal aga 9800 krooni. Selline tendents viitab vajadusele muuta ohvriabisüsteem kannatanu-keskseks ning luua Eestis üks keskne ohvriabikeskus, selle asemel, et võimalikku ohvrit ametite vahel jooksutada.

2008. aasta kuritegude suurimate alanejate hulgas on kaks liiklusega seotud kuritegu: 14% on vähenenud joobes juhtimiste arv ning 51% liiklusnõuete rikkumine ettevaatamatusest. Kui üle-eelmisel aastal oli mootorsõiduki joobes juhtimine registreeritud kuritegude seas teisel kohal, siis 2008. aastal oli see liikunud kolmandale kohale (teisele kohale oli tõusnud kehaline väärkohtlemine). Eelmise aasta lõpus jõustus osaliselt ka uus liikluspakett, kus täpsustati karistusõiguslikku vastutust teatud ohtlikumate rikkumiste eest ning seati karistus joobes juhtimise eest sõltuvusse joobe raskusest. Kuna lubatud piirkiiruse ületamine on üks peamisi raskete liiklusõnnetuste põhjuseid ning turvavöö mittekasutamine on tihti see asjaolu, mille tõttu õnnetuse tagajärjeks on inimese surm, nähti mõlema rikkumise eest ette kohased karistused.

Valitsus kiitis aprillis heaks uue korrupsioonivastase strateegia aastateks 2008–2012. Selles raames oleme teinud tihedat koostööd soomlastega: Eesti Siseministerium ja Soome Justiitsministerium algatasid kohalike omavalitsuste korrupsiooni vähendamiseks mõeldud abiprojekti, kus osalesid ka meie suurimad omavalitsused.

Korrupsioonivastase strateegia uuenduseks on võitlus korrupsiooni vastu erasektoris, mis on muu hulgas tähtis argument läbirääkimistel OECD-ga. Erasektori korrupsiooni üheks vormiks on kartell ning sellevastase eelnõu saatis Justiitsministerium aasta alguses kooskõlastusringile. Loodame, et

Mõneti keeruline ja ka ohvrikaage on meie ohvriabisüsteem, sest eri laadi abi saab eri kohtadest. Seetõttu on keeruline abi taotleda ja lõpuks seda saada.

Erasektori korrupsiooni üheks vormiks on kartell ning sellevastase eelnõu saatis Justiitsministerium aasta alguses kooskõlastusringile. Ilma selleta on konkurentsikuritegudega võitlemine üsna lootusetu – seni oleme olnud pehmelt öeldes saamatud.

valitsus saadab eelnõu lähemal ajal Riigikokku. Ilma selleta on konkurentsikuritegedega võitlemine üsna lootusetu – seni oleme olnud pehmelt öeldes saamatud. Aastail 2005–2007 registreeriti kolme aasta jooksul vaid üks konkurentsikuritegu ning sedagi menetles Kaitsepolitsei, kuigi selliste kuritegude uurimiseks on meil Konkurentsiamet. Eelmisel aastal registreeriti aga juba 5 konkurentsikuritegu karistusseadustiku paragrahvi 400 alusel, milleks on „konkurentsi kahjustav kokkulepe, otsus ja kooskõlastatud tegevus“. Kuid 5 on ikka veel väga väike arv, pealegi pole neidki veel kohus arutanud. Pole mõtet pead liiva alla peita ja öelda, et meie väikese majandusega riigis kartelle ei ole. Tartu Ülikooli ja Justiitsministeeriumi uuring näitas, et umbes 9% Eesti ettevõtjatest peab turukokkuleppeid enda tegutsemisvaldkonnas levinuks.

Mainitud eelnõu seadustab niinimetatud leebusprogrammi. Selle põhimõtteks on kohelda leebemalt kartelliosalist, kes

- teatab õiguskaitseasutustele esimesena kartelist, kui neil asutustel info selle kohta puudub või ei võimalda menetlust alustada, või
- esitab esimesena olulised tõendid õigusrikkumise kohta, kui menetluses tuvastatud asjaolud ei ole piisavad süüdimõistmiseks.

Nendel juhtudel ja isiku suhtes, kes esitab omal algatusel esimesena leebuse kohaldamise taotluse, ulatub üles näidatav leebus täieliku immuniteedini – karistusest vabastamiseni. Tänu leebusprogrammile on kartellikuritegusid võimalik tulevikus senisest märksa edukamalt menetleda. Loodetavasti saavad ettevõtjad selle vajalikkusest aru, meie aga teeme kõik, et arusaamad ei põrkuks – nii oleme planeerinud teemakohase seminaridesarja koos kaubandus-tööstuskojaga.

Sama kartellieelnõuga luuakse juriidilisele isikule konkurentsioiguse rikkumise puhul erandlik rahalise karistuse süsteem, kusjuures rahalise karistuse arvestamise aluseks on 10% ettevõtja käibest. Seaduses nähakse ette ka alused, mille esinemisel ei ole lubatud mõistetavat rahalist karistust vähendada rohkem kui pooleni ülemmäärast: näiteks kui tegu on kartelli organiseerijaga, kui kõrvaldatud on tõendeid või kui tegu on niinimetatud räige kartelliga. Räigeks kartelliks loetakse hinna fikseerimist, tootmismahtude piiramist, turgude jagamist ja kollektiivset boikotti kolmanda isiku suhtes, samuti kokkumängu riigihankemenetluses. Ka raskematel juhtudel jääb kohtule võimalus arvesse võtta isiku süüd kergendavaid asjaolusid, kuid seadusega piiratud ulatuses.

2008. aastal registreeriti 17% rohkem korrupsioonikuritegusid kui 2007. aastal, kokku 326 kuritegu. Minu hinnangul näitab see eelkõige õiguskaitse head tööd ja tõestab, et otsus anda suuremate omavalitsuste uurimine tagasi Kapole oli õige samm, kuigi põhimõtteliselt on vägagi vaieldav, kas üks julgeolekuasutus peab selliste asjadega tegelema. Tõsiseks probleemiks on kriminaalmenetluse andmete lekitamine meediasse. Andmete ebaseaduslik avalikustamine riivab kolmandate isikute õigusi ning kahjustab süütuse presumptsiooni. Justiitsministeerium on kogunud prokuratuuri ning advokatuuri ettepanekud ning lähikuudel esitame valitsusele eelnõu, kus on täpselt reguleeritud, kes ja millist teavet võib kohtueelses menetluses avaldada. Samuti tagame selle eelnõuga paremad võimalused lekitajaid tuvastada ning täpsustame vastutust andmete ebaseadusliku lekitamise eest. Tegelikult oleme praktilisi samme juba ka varem astunud. Selleks, et uurida ja vältida menetlusinfo lekitamist õiguskaitseasutustest, lõime eelmisel aastal riigiprokuratuuri juurde uurijate ametikohad. Nende ülesandeks on viia läbi uurimist riigi peaprokuröri määratavates kriminaalmenetlustes. Muu hulgas on siin mõeldud juhtumeid, kus on kahtlus

Pole mõtet pead liiva alla peita ja öelda, et meil väikese majandusega riigis kartelle ei ole. Tartu Ülikooli ning Justiitsministeeriumi uuring näitas, et umbes 9% Eesti ettevõtjatest peab turukokkuleppeid enda tegutsemisvaldkonnas levinuks.

2008. aastal registreeriti 17% rohkem korrupsioonikuritegusid kui 2007. aastal, kokku 326 kuritegu. See näitab eelkõige õiguskaitse head tööd ja tõestab, et otsus anda suuremate omavalitsuste uurimine tagasi Kapole oli õige samm.

uurimisasutuse erapooletuses või tegu rikkumistega kriminaalmenetluses, sealhulgas ebaseaduslik menetlusandmete lekitamine.

Korruptsioonivastase strateegiast tuleneb ka korruptsioonivastase seaduse eelnõu, mille Justiitsministeerium 2008. aastal ette valmistas. See on eelnõu, mida loodan peatselt valitsuses arutama hakata. Kehtiv seadus käsib umbes 30 000-l ametiisikul igal aastal deklareerida majanduslikke huve. Tegelikult on need deklaratsioonid kasutud: ühest küljest ei saa me midagi teada ametiisiku tegelike huvide kohta, teisest küljest kogume kogu seda infot ikka veel paberil. Uue eelnõu järgi on huvide deklaratsioon kohustuslik umbes 3000-le kõrgemale ametiisikule, kelle elektroonilised deklaratsioonid oleksid avalikud ja sisulised.

Lisaks sellele antakse riigiasutuse juhile ja kohalikule omavalitusele õigus ise otsustada nende isikute loetelu, kelle asjaajamise läbipaistvuse ja korruptsiooni vältimise huvides pandaks peale kohustus esitada majanduslike huvide deklaratsioone.

Uue korra järgi peavad ametiisikud deklareerima ka välismaal asuvat vara ja seda vara, mida nad kasutavad, samuti annetused, kingitused, nõuded ja kohustused. Lisaks huvide deklareerimisele on eelnõus ka rida uuenduslikke ettepanekuid huvide konflikti vältimiseks: näiteks siseteabe ning avaliku vahendi kuritarvitamise keeld ja palju muud.

Mõned olulised 2008. aastal ette valmistatud eelnõud on kas valitsuses või Riigikogus ning loodetavasti on võimalik ka need peatselt seaduse kujule saada. Üks selliseid on karistusjärgse kinnipidamise ja käitumiskontrolli võimaldamine. Neist karistusjärgse kinnipidamise puhul saab kalduvuskurjategijat ühiskonna turvalisuse nimel kinni pidada ka pärast seda, kui ta on karistuse ära kandnud. Selle eesmärk on kaitsta ühiskonda ohtlike kalduvuskurjategijate eest, kes ei vaja psühhiaatrilist sundravi ning keda ei ole muul moel võimalik mõjutada kuritegude toimepanekust loobuma. Seda kohaldatakse vaid väga ohtlike kurjategijate puhul. Teisel juhul – karistusjärgse käitumiskontrolli puhul – allutatakse süüdimõistetute järelevalvele ja tehakse temaga tööd, et muuta kriminogeenset käitumist.

Riigikokku on jõudnud riigivastaste kuritegude pakett. Siin on esmaseks eesmärgiks luua kord ja selgus, millised on riigivastased kuriteod, samuti korrigeerida sanktsioone nende kuritegude eest, mis ohustavad Eesti iseseisvust. Eelnõu järgi on kuritegu ka massiliste korratuste korraldamise ettevalmistamine ja korratustele üleskutsumine.

Riigikogu menetlusse on jõudnud ka niinimetatud jälituspakett, millega muudetakse kriminaalmenetluse seadustikku ja teisi seadusi. Seni seaduste vahel laiali olnud jälitustoimingud ning nende üldised põhimõtted ja alused reguleeritakse kompaktselt ühes seaduses – kriminaalmenetlusseadustikus. Eelnõu eesmärgiks on korrastada kehtiv jälitustegevuse süsteem, näha ette kindlad alused, mille olemasolul on lubatud teha põhiõigusi riivavaid jälitustoiminguid ning tõhustada järelevalvet nende üle.

1. jaanuaril 2009 jõustusid karistusseadustikus Justiitsministeeriumi ettevalmistatud parandused, mis muudavad karistatavaks ka raskest kuriteost osavõtukatse. See kõrvaldas lünga karistusõigusest ning nüüd on karistatav

Karistusjärgse kinnipidamise puhul saab kalduvuskurjategijat ühiskonna turvalisuse nimel kinni pidada ka pärast seda, kui ta on karistuse ära kandnud.

ka mõrva tellimine ja kuritegelik kokkulepe üksikute muude väga raskete kuritegude toimepanemiseks. Seejuures on nõutud, et „vandenõus” osaleja teeks vähemalt ühe täiendava teo, mis kinnitab kavatsust viia kokkulepe lõpuni (nn *overt act*).

Väljakutsed 2009. aastaks

Valitsus esitab 2009. aastal Riigikogule uued kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018. Senise nelja-viie aasta jooksul oleme saavutanud kaks olulist eesmärki.

- Esiteks, registreeritud kuritegude arv on vähenenud 11%, 57 417-lt kuriteolt 2003. aastal 50 977 kuriteoni 2008. aastal.
- Teiseks on teadliku ja järjepideva kriminaalpoliitika tulemusena vähenenud kinnipeetavate arv. Teatavasti ei sõltu kinnipeetavate arv niivõrd kuritegude arvust, vaid pigem riigi karistuspoliitikast ja karistusideoloogiast, eelkõige sellest, milliseid alternatiivkaristusi kasutatakse. Kui 2003. aastal oli Eestis 100 000 elaniku kohta 339 kinnipeetavat, siis 2008. aasta lõpuks oli see kahanenud 227-le. Nagu olen ka korduvalt tõdenud, on see arv ikka veel lubamatult kõrge, näiteks Soomes on 64 kinnipeetavat 100 000 elaniku kohta, Rootsis 74, Hollandis 100 jne. Murelikuks teeb ka vahistatute kõrge arv, mille põhjendatust sel aastal Justiitsministeeriumis analüüsime ja teeme ka vastavad ettepanekud.

Kinnipeetavate arvu vähenemisele on kaasa aidanud üldkasuliku töö (ÜKT) laialdasem kasutamine: kui 2003. aastal sai ÜKT 84 isikut, siis 2008. aastal 1892 isikut. Vanglakaristus on võimalikest alternatiividest kõige kallim ning rohkem tuleks kohaldada alternatiivkaristusi. Võtame näiteks narkosõltlased, keda vanglas on 500 ehk 20%. Osa neist tuleks kohe suunata sõltuvusravile, mitte vanglasse. Narkomaaniaravi hind kuus on umbes 4000 krooni; üks kuu vanglas maksab riigile aga 14 000 krooni. Justiitsministeerium valmistab 2009. aastal ette seadusemuudatused, mis võimaldavad ravi kohaldada, aga ilma Sotsiaalministeeriumita, kelle vastutada on ravikohtade olemasolu, ei suuda me häid mõtteid kuidagi teostada.

Vanglakaristus ei ole ka kuigi tõhus: ligi 2/3 kinnipeetavatest satub vanglasse tagasi, sest vabaduses ei pruugi nad leida elukohta, satuvad tagasi oma endisesse keskkonda ja vanade sõprade juurde. Kuid siin ei tohi riik hakata täitma omavalitsuste rolli. Jah, oleme küll plaaninud käivitada tugiisiku teenuse vanglast vabanenutele, aga põhiline teenusepakkuja roll jääb siiski omavalitsustele. Seetõttu on väga tähtis võtta vastu korra- ja kaitse seadus ja muuta kohaliku omavalitsuse korralduse seadust. Korra- ja kaitse seadus loob süütegude ennetuse süsteemi alused nii riiklikul kui ka omavalitsuse tasandil. Omavalitsuste konkreetsed ülesanded süütegude ennetamisel tuleb sätestada kohaliku omavalitsuse korralduse seaduses.

Tahan tunnustada teadus- ja haridusministrit, kes on hakanud tegelema erikoolide süsteemi reformiga ja soovin talle jõudu sellega lõpuni minna – pikk tee on veel ees. Nii Justiitsministeerium, õiguskantsler kui ka Riigikontroll on aastaid viidanud vajadusele erikoolide kui vangla taimelava süsteem ümber kujundada ja nüüd, võib-olla mõneti ka õiguskantsleri kontrollkäikudest võimendatuna, on sellel suunal jää liikuma hakanud. Justiitsministeeriumis valmis koostöös Tallinna ja Tartu ülikooli teadlastega ka uuring erikoolidest, mis annab pildi sellest, mis

Valitsus esitab 2009. aastal Riigikogule uued kriminaalpoliitika arengusuunad aastani 2018 ning loodan, et Riigikogu need selle aasta lõpuks ka kinnitab.

Narkomaaniaravi hind kuus on umbes 4000 krooni; üks kuu vanglas maksab riigile aga 14 000 krooni. Justiitsministeerium valmistab 2009. aastal ette seadusemuudatused, mis võimaldavad ravi kohaldada, aga ilma Sotsiaalministeeriumita, kelle vastutada on ravikohtade olemasolu, ei suuda me häid mõtteid kuidagi teostada.

Sama otsustavat lähenemist kui erikoolide puhul, on vaja alaealiste komisjonide ümberkorraldamiseks, kelle tegevust praegu ei juhita ega koordineerita ning kelle võime alaealiste kuritegusid ennetada on pehmelt öeldes olematu.

erikoolis praegu toimub. Uskuge mind, see pilt on kaugel ilusast! Aga hea on see, et Haridus- ja Teadusministeeriumis on esialgne kontseptsioon valminud, kus rõhutakse erikoolide õpilaste individuaalõppe ning rühmakodu põhimõtetele. Sama otsustavat lähenemist kui erikoolide puhul, on vaja alaealiste komisjonide ümberkorraldamiseks, kelle tegevust praegu ei juhita ega koordineerita ning kelle võime alaealiste kuritegusid ennetada on pehmelt öeldes olematu.

Kui rääkida uuringutest, siis on kahetsusväärne, et oleme pidanud mitmeid analüüse ja uuringuid rahapuudusel edasi lükkama. Kui me analüüse ja uuringuid ei tee, siis on meie otsused lahmivad: kord kriminaliseerime mõne teo, kord jälle dekriminaliseerime. Pole mõtet tundepuhangute ajal karistusi karmistada või leevendada, kui me ei tea, kas need olukorda üldse muudavad. Nii oli süstemaatilise pisivarguse kriminaliseerimisega: nüüd on see jälle kuritegu, aga ega tegu iseenesest ju tegemata jää. Kriminaalpoliitika eesmärgiks on kuritegusid ennetada, mitte näidata nende arvu kunstlikult väiksemana. Asja teeb hullemaks see, et Eestis on tõsine puudus kriminoloogidest, kes objektiivse pilguga kuritegevust analüüsiksid. Justiitsministeeriumi senised katsed uut kriminoloogide põlvkonda luua on kandnud siiski vilja: nii oleme teinud mitu uuringut koostöös noorte teadlaste ja üliõpilastega. Kindlasti ei soovi me näha, et see saavutus lendaks tuulde lihtsalt raha puudumise tõttu. Samas ei ole normaalne, kui suurema osa kõnealustest analüüsides teeb riik üksi ja meie ülikoolid suhtuvad sellesse leigelt. Justiitsministeerium teeb ja tellib kriminoloogilisi uuringuid oma nappide eelarvevõimaluste piires. Karistusõiguslik kompetents on praegu Tartu Ülikoolil. Tartu Ülikool on teatavasti autonoomne õppeasutus ja valitsus ei saa talle ette kirjutada, mida uurida. Nii ootamegi ülikoolidelt suuremat initsiatiivi ise uuringuid algatada ja läbi viia. Ilma vaba teaduseta ei saa olla teadmistel põhinevat ühiskonda.

Kriminaalpoliitika suureks väljakutseks on tegelemine riskilastega. Ka siin jääb Justiitsministeeriumi käsi lühikeseks. Nii eelmisel kui sel aastal on meedia kajastanud õõvastavaid lugusid pedofiilidest, kes on korduvalt lapsi ahistanud ja vägistanud. Selliseid inimesi ei paranda vangla. Nad on haiged, neid tuleb ravida. Sel aastal on Justiitsministeeriumis plaanis analüüsida alaealiste vastu suunatud seksuaalkuritegude karistuspraktikat ning välja pakkuda pedofiilide ravisüsteem. Aga tunnistan, et sellest üksi ei piisa, sest me tegeleme siin tagajärgedega. Pean taas nentima, et vaja on suurendada omavalitsuste kuriteoennetuslikku rolli, sest ainult omavalitsus suudab välja selgitada need pered, kus lapsi kuritarvitatakse. Nende laste puhul on oht, et neistki kasvavad teiste kuritarvitajad.

Kehaliste väärkohtlemiste arv on aasta-aastalt kasvanud: 2008. aastal registreeriti 5174 kehalise väärkohtlemise juhtumit, 2006 aastal 3700 juhtumit. Neist umbes kolmandik ja natuke peale moodustavad peresisese vägivalla juhtumid. Ennekõike näitab see seda, et nendest juhtumitest on hakatud rohkem teatama, aga võib vaid ette kujutada, kui palju juhtumeid jääb teatamata.

Seetõttu peame koostama riskiperede abistamise programmi nii alaealiste kuritegevuse vastu võitlemise arengukava raames, mille esitame valitsusele 2009. aastal, kui ka uutes kriminaalpoliitika arengusuundades. Uuringute andmetel on sellistes peredes suurimateks probleemideks see, et vanematel pole aega lastega tegeleda ja neile tähelepanu pöörata; nad on

Seega pole mõtet tundepuhangute ajal karistusi karmistada või neid leevendada, ilma et me teaksime, kas need tegelikku olukorda üldse muudavad. Nii oli süstemaatilise pisivarguse kriminaliseerimisega, nüüd on see jälle kuritegu, aga ega tegu iseenesest ju tegemata jää.

Vaja on suurendada omavalitsuste kuriteoennetuslikku rolli, sest ainult omavalitsus suudab välja selgitada need pered, kus lapsi kuritarvitatakse. Nende laste puhul on oht, et neist kasvavad teiste kuritarvitajad.

kas tööga ülehõivatud või ei tule sotsiaalselt toime. Seejuures ei maksa arvata, nagu oleks tegu vaid asotsiaalsete peredega – ei ole. Tean, et Haridus- ja Teadusministeeriumis valmistatakse ette uut põhikooli ja gümnaasiumi riiklikku õppekava ning 2008. aastal jõustus uus koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, mille rõhuasetus on lapse sotsiaalsete oskuste arendamine. Aga ka siit tuleb edasi minna.

Samuti tahame sel aastal esitada valitsusele eelnõu, mille eesmärgiks on lahendada kriminaalmenetluse seadustikuga tekkinud praktilisi probleeme. Eelkõige on sihiks rakendada tõhusamalt kohtumenetluse võistlevuse põhimõtet ning alternatiivseid menetlusliike, aga ka tagada paremini alaealiste õigusi kriminaalmenetluses ning tõhustada kontrolli isikute põhiõigusi piiravate menetlustoimingute üle.

Eelnõuga soovime rohkem arvesse võtta alaealise tunnistaja ja kannatanu huve ülekuulamisel, eriti seksuaalkuritegude puhul. Riigi ülesanne on tagada, et alaealisele mööduks kriminaalmenetlus võimalikult valutult. Selleks tuleb luua praegusest märksa parem võimalus, kuidas kasutada kohtuistungil alaealise kohtueelses menetluses antud ütlusi. Näiteks võiks noorema kui 14-aastase kohtueelsed ütlused seksuaal- või vägivallakuriteo asjas olla kohtumenetluses tõendiks, kui need on videosalvestatud ja kaitsjal on olnud võimalus küsimusi esitada. Selleks, et võimalikult varakult saaks tagada hilisema kohtumenetluse tarbeks tunnistajate ütlusi kui tõendeid, on eelnõu väljatöötajad kavandanud võtta eeskujul mitmete teiste riikide praktikast ütluste deponeerimise näol. Ütluste deponeerimine tähendab isiku ülekuulamist kohtueelses menetluses eeluurimiskohtuniku juures ja risküsitluse reeglite kohaselt. Sel juhul saab ütlusi kasutada tõendina hilisemas kohtumenetluses.

Samuti on eesmärgiks kohendada psühhiaatrilise sundraviga seotud sätteid, et menetlus oleks kiire ja ravi vajavad isikud saaksid kiiremini neile vajalikku meditsiinilist abi. Samuti tagatakse seadusega menetlusaluse isiku õigus olla ärakuulatud, millele on viidanud ka õiguskantsler.

Loodame sel aastal algatada ka näiteks seadusemuudatuse, mis võimaldaks rahalise karistuse määramisel arvata isiku sissetuleku arvutamisel tegelike tulude sisse ka dividenditulud. Rahalist karistust arvutatakse praegu süüdimõistetud keskmise päevasissetuleku alusel. Kuid paljudel inimestel võib ainsaks või oluliseks tuluallikaks olla dividenditulu. Nii tekib olukord, kus kuriteo eest rahalist karistust mõistes ei ole võimalik karistada tegeliku sissetuleku järgi. Muudatus peab välistama selle, et dividendide näol suurt sissetulekut teeniv inimene saab karistuseks miinimumpäevamäärast lähtuva rahalise karistuse, sest tema tulumaksuga maksustatav tulu on minimaalne või puudub täiesti.

Muuta tuleb ka väärteomenetlust, mis on veel kohmakas ja jäik. Väärteokaristuste puhul tuleb jõuda poliitilise otsuseni, kas rahatrahvid nende eest on seotud tegeliku sissetulekuga või üksnes tuludeklaratsioonis kajastuvate tuludega. Rahandusministeerium peab tagama, et menetleja saaks andmeid mõistliku aja jooksul. Plaanis on hakata ka väärteokaristusena rakendama ÜKT-d. Selle korralduse suhtes oleme siseministri ja politseijuhtidega kokku leppinud.

Eelnõuga soovime rohkem arvesse võtta alaealise tunnistaja ja kannatanu huve ülekuulamisel, eriti seksuaalkuritegude puhul.

Kuna internetikasutajate arv ja internetisuhtlus kasvab pidevalt, siis on sagenenud ka kuritegude toimepanemine küberruumis. Küberkuritegevus on kasvav oht ning üks organiseeritud kuritegevuse liike, mille vastasele võitlusele süsteemset tähelepanu ei ole riigis pööratud. Küberkuritegevus ei ole enam ammu üksikute teismeliste viis aega veeta, vaid see on hästi organiseeritud ja majanduslikult tulus kuritegevuse haru, kuhu on värvatud parimad IT-spetsialistid ning kus kuritegevus käib vahendajate ehk e-muulade kaudu. Levinumad küberkuriteod on näiteks krediitkaardi- ja aktsiapettused, identiteedivargus, prostitutsioon, lastepornograafia levitamine ja väljapressimine, aga ka arvutivõrgu hõivamine; ründed valitustele ja firmadele; e-spionaaž jne. Kasvavaks probleemiks on ka mobiiltelefonidele suunatud viirused ja ründed. Siin-seal on kõlanud hämmastavaid arvamusi, et identiteedivarguste piiramine võib kaasa tuua sõnavabaduse riive. Sellised arvamused on Justiitsministeeriumile täiesti mõistetamatud. Identiteedivargused ja sellega seotud õiguserikkumised võivad tekitada isikule suurt moraalset kahju ning seetõttu on vaja näha ette täiendav karistusõiguslik kaitse. Soovime peatselt kooskõlastusringile saata identiteedivarguse eelnõu, mille eesmärk on sätestada kuriteona teise isiku identiteedi volituseta kasutamine. Praegu on teise isiku identiteedi kasutamine kuriteona karistatav üksnes juhul, kui sellega kaasneb kelmus. Küberkuritegevusel, nagu pahatihti ka teiste kuritegude puhul, on reeglina majanduslikud motiivid, aga küberkuritegevust eristab see, et see võimaldab anonüümsust ning tegijat on raske tabada, eriti veel, kui server asub mõnes teises riigis. Ootame küberkuritegevuse vastases võitluses suuremat koostööd Majandus- ja Kommunikatsiooni-ministeeriumilt.

Lõpetuseks tahan öelda, et Eestit viivad edasi külm pea ja ratsionaalne mõtlemine. Majandusprobleemide tekkides sihitult visklema asuda ning hävingut ja kaost kuulutada on politikaanlus. Selles olukorras saavad jõudu juurde kõikvõimalikud kaikamehed, kellele kriminaalpoliitika on üksnes riiklik repressioon, vali kord ja pidev pasundamine karistuste karmistamisest ning vajadusest poliitikud, pätid ja vargad kinni panna. Kaikameeste aeg peab Eestis läbi saama!

Täna teid tähelepanu eest!

Identiteedivargused ja sellega seotud õiguserikkumised võivad tekitada isikule suurt moraalset kahju ning seetõttu on vajalik näha ette täiendav karistusõiguslik kaitse. Soovime peatselt kooskõlastusringile saata identiteedivarguse eelnõu, mille eesmärk on sätestada kuriteona teise isiku identiteedi volituseta kasutamine.